

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

190767

การพัฒนาพันธุ์และอนุพันธุ์ข้าวป่าชาวสวน
ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

พันตำรวจตรี อิศรพงศ์ ไนโคติ

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาพันธุ์พืชสวน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2555

190767

การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโชนิต

ปัญหาพิเศษนี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองปัญหาพิเศษ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม
ตำบลกี้ดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่

โดย

พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์)

วันที่ 10 เดือน 11 ปี พ.ศ. 55

กรรมการที่ปรึกษา

(อาจารย์ ดร.สินธุ์ สโรบล)

วันที่ 10 เดือน 11 ปี พ.ศ. 55

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปริญญาณ สุทธิกุลบุตร)

วันที่ 10 เดือน 11 ปี พ.ศ. 55

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)

วันที่ 10 เดือน 11 ปี พ.ศ. 55

บัณฑิตวิทยาลัยรับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์เพ็ญรัตน์ หงษ์วิทยากร)

รักษาราชการแทนคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 11 เดือน 11 ปี พ.ศ. 55

ชื่อเรื่อง	การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
ชื่อผู้เขียน	พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โนโซติ
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์

บทคัดย่อ

190767

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) เพื่อศึกษาลักษณะภูมิสังคมและ
ประสบการณ์การฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าห้วยข้าวหลามทั้งในอดีตและปัจจุบันของชุมชนบ้านป่าข้าว
หลาม 2) เพื่อศึกษาสภาพและระบบนิเวศของป่าลำห้วยข้าวหลามรวมถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งใน
อดีตและปัจจุบัน 3) เพื่อพัฒนาการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าลำห้วยข้าวหลามตามแนวพระราชดำริใน
การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน โดยใช้แบบสอบถามและการสังเกตการณ์ทัศนศึกษา การอบรมของ
ผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นราษฎรในหมู่บ้านป่าข้าวหลาม ตำบลกีดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้
รวบรวมข้อมูลจากครัวเรือนจำนวน 56 ครัวเรือน ระหว่างเดือน ธันวาคม 2553 ถึง เดือน พฤษภาคม
2554 นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัยพบว่า ประชากรในการวิจัยเกินกว่าครึ่งหนึ่งเป็นเพศชาย (ร้อยละ 57.1)
โดยส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 21 – 30 ปี (ร้อยละ 28.6) รองลงมาคืออายุอยู่ในช่วง 41 – 50 ปี (ร้อยละ
26.8) ซึ่งมีผลรวมกันมีมากกว่าครึ่งหนึ่ง ระดับการศึกษาของผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา
(ร้อยละ 53.6) และระดับประถมศึกษา (ร้อยละ 32.1) เมื่อรวมกันอยู่ในระดับสูงมาก อาชีพหลักของ
ชุมชนคือการทำนา (ร้อยละ 76.8) อาชีพรองของชุมชนคือการเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 76.8) เช่น วัว ควาย
สุกร รายได้ของครัวเรือนอยู่ระหว่าง 10,000 – 15,000 บาท (ร้อยละ 73.2) ภาระหนี้สินเกินกว่าครึ่ง
ไม่มี (ร้อยละ 60.7) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเกินกว่าครึ่งมีจำนวนระหว่าง 5 – 8 คน (ร้อยละ
51.18) การถือครองที่ดินทางการเกษตรมีที่ดินเป็นของตนเองส่วนใหญ่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ (ร้อยละ
96.4) เขตที่ทำกินอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติห้วยน้ำค้าง (ร้อยละ 96.4) จะเห็นได้ว่าชุมชนมีความ
ยากจนยังต้องพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์จากธรรมชาติอีกมากในการดำรงชีวิต ในทุกด้านจะต้องมี
การพัฒนาให้ดีขึ้น โดยเฉพาะความต้องการของชุมชนหากมีการใช้ธรรมชาติอย่างผิดวิธีจะทำให้
เสื่อมลงไปตามการใช้ในที่สุดก็จะหมดสิ้นไป โดยไม่มีการรักษา

ในการศึกษาสภาพและระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมถึงการ
เปลี่ยนแปลงที่ผ่านมาทั้งในอดีตและปัจจุบัน นำในลำห้วยป่าข้าวหลามได้แหงหายไป ป่าไม้ในลำ

ห้วยป่าข้าวหลาม ถูกตัดทำลาย ป่าไม้บริเวณใกล้ลำห้วยถูกตัดเพื่อทำการเกษตรเพียงแต่ความต้องการทำให้ระบบนิเวศป่าเปลี่ยนแปลงไปเมื่อหลายปีก่อนยังมีน้ำให้บริโภคเพียงพอกับชุมชน แต่ปัจจุบันเห็นแล้วว่าไม่มีต้องไปหาแหล่งน้ำที่อื่นทดแทน คนในชุมชนได้เข้าไปในลำห้วยป่าข้าวหลามเพื่อหาของป่าติดตามสัตว์เลี้ยงจะทราบถึงการเปลี่ยนแปลงได้โดยไม่ต้องมีใครได้บอก แต่ไม่มีคนคิดพัฒนา

ความต้องการที่ชุมชนต้องการให้เข้ามามีบทบาทมากที่สุดคือชาวบ้านด้วยกัน และรูปแบบการพัฒนาที่ต้องการพัฒนาคือการบวชป่า รองลงมาคือการปลูกป่า ผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ชุมชนให้ความเชื่อถือคือผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านต้องการมีความรู้เกี่ยวกับการพัฒนามากที่สุดจากเจ้าหน้าที่อุทยานห้วยน้ำค้าง เกือบใจที่ทำให้เกิดการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์คือประเพณีวัฒนธรรมและกฎระเบียบของชุมชน

จากกิจกรรมการฝึกอบรมทำให้เห็นถึงความร่วมมือของชุมชนที่ต้องการที่จะพัฒนาถิ่นที่อยู่ของตนเองแต่ขาดความรู้และผู้นำที่เข้าใจและเข้มแข็ง ชุมชนไม่เคยได้รับความรู้ในรูปแบบนี้มาก่อน การควิธีตีรูปแบบตัวอย่าง การพัฒนาทำให้ชุมชนเกิดการตื่นตัวต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอนุรักษ์ป่าห้วยข้าวหลาม การทัศนศึกษาชุมชนยอมรับว่าไม่เคยและได้เห็นแนวทางการพัฒนาที่หลากหลายรูปแบบของศูนย์การศึกษาพัฒนาห้วยฮ่องไคร้และเกิดความประทับใจมาก

Title	Development of Pakhaolarm Creek Rehabilitation and Conservation, Kuedchang Sub-district, Maetaeng District, Chiangmai Province
Author	Police Major Itsarapong Nochot
Degree of	Master of Science in Geo-social Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Dr. Somkid Kaewthip

ABSTRACT

190767

This study was conducted to: 1) explore geo-social characteristics and experience in Pakhaolarm creek rehabilitation and conservation both in the past and at present of Baan Pakhaolarm community; 2) explore conditions and ecological system of Pakhaolarm creek as well as its change both in the past and at present; and 3) develop Pakhaolarm creek rehabilitation and conservation in accordance with the Royal Initiative in sustainable utilization. A set of questionnaires, observation/educational tour and data provider training were used for data collection. The data providers were from 56 households in Pakhaolarm village, Kuedchang sub-district, Maetaeng district, Chiangmai province. Data collection was done during December, 2010-May, 2011. Obtained data were analyzed by using the Statistical Package for the Social Sciences Program.

Results of the study revealed that more than one-half of the respondents (57.1%) were male. Most of the respondents' age range was 21-30 years (28.6%) and followed by 41-50 years (26.8%). More than one-half of them (53.6%) were uneducated and followed by elementary school graduated (32.1%). Their main occupation was rice growing (76.8%). And followed by animal rearing (76.8 %) such as ox, buffalo, and pig. Their household income was 10,000-15,000 baht per month (73.2%). More than one-half of them (60.7%) had no debts. More than one-half of them (51.18%) had 5-8 family members. Most of them (96.4%) had no right document of farm land holding. Their farm land was in Huay Nam Dan national reserved forest (96.4%). Baan Pakhaolarm was a poor community which relied on the abundance of nature.

190767

Thus, they needed to be developed particularly on their needs. Deterioration of the nature might be happened if there is no rehabilitation and conservation.

With regards to the exploration on conditions and ecological system of Pakhaolarm creek both in the past and at present, it was found that there was no water in the creek. Besides, there was deforestation there due to need for farming resulting in change of the ecological system. There was enough water in the creek for community consumption several years ago. Nowadays, however, there is no water in the creek. People in the community went to the forest in search of forest products and followed their domesticated animals. Thus, all of them perceived the negative change of the creek and forest but no one did not have a plan to develop or rehabilitate it.

The best way for the development or rehabilitation was community participation. This could be done in the form of forest ordination and followed by reforestation. The village head could play important roles in this respect. It was found that people in the community wanted to have knowledge on the development provided by staff of Huay Nam Dang national park most. The following were conditions for the development: tradition, culture, and community rules and regulations.

Based on the training activities, it could be observed that people in the community were willing to coordinate with the development and rehabilitation activities. However, they had never had knowledge about it before so they had to learn about the development through VCD. The development made people in the community be aware of participatory development and rehabilitation of the creek and forest. In fact, they had never joined educational tour on creek and forest development before visiting Huay Hong Krai Development center. They were impressive to visit there because they had a chance to learn a guideline for the development in various forms.

กิตติกรรมประกาศ

ข้าพเจ้าขอกราบใต้ ฝ่าละอองธุรีพระบาท สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีที่พระราชทานทุนการศึกษา เพื่อให้ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับปริญญาโทครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สมคิด แก้วทิพย์ ประธานกรรมการศึกษาที่ได้ให้คำแนะนำ ตลอดจนช่วยสนับสนุน ตรวจสอบแก้ไข จนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.สินธุ์ วัชโรบล กรรมการที่ปรึกษา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปฎิภาณ สุทธิกุลบุตร กรรมการที่ปรึกษาที่ได้ให้คำแนะนำตลอดช่วยตรวจสอบแก้ไขจนกระทั่งสำเร็จ ข้าพเจ้าขอขอบคุณชุมชนบ้านป่าข้าวหลามที่ให้ความร่วมมือ ที่ทำให้ปัญหาพิเศษของข้าพเจ้าสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนช่วยตรวจสอบแก้ไขจนเป็นปัญหาพิเศษที่สมบูรณ์ กราบขอบพระคุณคณะกรรมการคัดเลือกทุนมูลนิธิชัยพัฒนา ที่ได้พิจารณาให้ ข้าพเจ้ามีโอกาสได้ศึกษาต่อ

นอกจากนี้ น้อมระลึกถึงคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่านที่ให้ความกรุณากับข้าพเจ้ามาตลอดและขอบพระคุณมูลนิธิชัยพัฒนา โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่ข้าพเจ้าได้ปฏิบัติหน้าที่ ที่ได้สนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาเล่าเรียนมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณทุกๆ คนในครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจให้ตลอดระยะเวลา

พันตำรวจตรี อิศระพงศ์ โน โขติ

กรกฎาคม 2555

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(5)
กิตติกรรมประกาศ	(7)
สารบัญ	(7)
สารบัญตาราง	(10)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
คำถามการวิจัย	4
วัตถุประสงค์การวิจัย	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
ขอบเขตการวิจัย	5
นิยามศัพท์	7
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	9
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ฟูป่าอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	9
แนวคิดทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริเกี่ยวกับฝายชะลอน้ำ	15
แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับฝายต้นน้ำลำธาร	19
แนวคิด ทฤษฎีของการมีส่วนร่วม	23
กรอบแนวคิดการวิจัย	34
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	35
สถานที่ดำเนินการวิจัย	35
ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง	36
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	36
การรวบรวมข้อมูล	37
การวิเคราะห์ข้อมูล	37
เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล	38
ระยะเวลาดำเนินการวิจัย	38

บทที่ 4 ผลการวิจัยและวิจารณ์	40
ตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิสังคมของชุมชนบ้านป่าข้าวหลามและ ประสบการณ์ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลาม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน	41
ตอนที่ 2 ศึกษาระบบนิเวศของลำห้วยป่าข้าวหลามรวมทั้งการเปลี่ยนแปลง ทั้งในอดีตและปัจจุบัน	52
ตอนที่ 3 แนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์ลำห้วยป่าข้าวหลามตามแนว พระราชดำริในการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน	69
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	81
สรุปผลการศึกษา	81
อภิปรายผลการวิจัย	84
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	86
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	87
บรรณานุกรม	88
ภาคผนวก	90
ภาคผนวก ก แบบสอบถาม	91
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์	94
ภาคผนวก ค ประวัติผู้วิจัย	106

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
1	เปรียบเทียบการเรียนรู้โดยการอภิปรายกลุ่มการบรรยาย	31
2	ตารางกิจกรรมการพัฒนาชุมชนป่าข้าวหลาม	39
3	ตารางกิจกรรมการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม	39
4	แสดงจำนวนร้อยละของเพศ	44
5	แสดงจำนวนร้อยละของอายุ	44
6	แสดงจำนวนร้อยละของการศึกษา	45
7	แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพหลัก	45
8	แสดงจำนวนร้อยละของอาชีพรอง	46
9	แสดงจำนวนร้อยละของรายได้ของครัวเรือน	46
10	แสดงจำนวนร้อยละของภาระหนี้สินในครัวเรือน	47
11	แสดงจำนวนร้อยละของจำนวนสมาชิกในครัวเรือน	47
12	แสดงจำนวนร้อยละของพื้นที่ถือครองที่ดินทางการเกษตร	48
13	การวิเคราะห์ข้อมูลชุมชนแบบ time line	51
14	การวิเคราะห์ข้อมูลลำห้วยป่าข้าวหลามแบบ time line	53
15	แสดงการมีส่วนร่วมของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม	61
16	แสดงการดูแลและรักษาป่าของคนในครัวเรือนกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม	63
17	แสดงแนวคิดของคนในครัวเรือนเกี่ยวกับการพัฒนาฟื้นฟูห้วยป่าข้าวหลาม	65
18	แสดงผู้ที่มีบทบาทในชุมชนที่ท่านให้ความเชื่อถือ	66
19	ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร	67
20	แสดงการปลูกป่าของคนในครัวเรือน	68
21	แสดงเกี่ยวกับประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากการพัฒนาฟื้นฟูป่าข้าวหลาม	70
22	แสดงการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ห้วยป่าข้าวหลาม	71
23	แสดงบทบาทในการพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าไม้ต้นน้ำลำธาร	72
24	แสดงความต้องการมีความรู้การพัฒนาฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า	72
25	แสดงเงื่อนไขอะไรที่ทำให้เกิดการพัฒนาฟื้นฟูป่า	73

26	แสดงให้เห็นคนในชุมชนต้องการพัฒนาพื้นที่	73
27	แสดงว่าใครที่จะสามารถช่วยสนับสนุนชุมชนในการพัฒนาพื้นที่	74

สารบัญภาพ

ภาพ		หน้า
1	กรอบแนวคิดการวิจัย	34
2	แผนที่ พื้นที่ดำเนินการ รหัสชุด 4747 IV ลำดับ L7018 อัตราส่วน 1:50000	35
3	การประชุมราษฎรที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน	45
4	ลงพื้นที่เก็บข้อมูลตอนเช้าในหมู่บ้าน	45
5	นายมูล พะยะ เป็นคนผู้ที่อาศัยอยู่ก่อน	49
6	นายดวงไทย ตานอ มีความรู้เรื่องสมุนไพร	49
7	นางคอก สะกะเสอ หมอตำแยประจำหมู่บ้าน	49
8	ไม้ไผ่ที่ใช้ทำแพ	49
9	ลักษณะของบ้านเรือนที่เริ่มเปลี่ยนแปลง	49
10	บ้านเรือนที่พัฒนามีความทันสมัยขึ้น	49
11	ปลาที่ชุมชนได้ออกรักษ์ไว้ที่ทางเข้าหมู่บ้าน	50
12	ป้ายแสดงบอกเขตอนุรักษ์	50
13	ไม้ใหญ่ในลำห้วยป่าข้าวหลาม	54
14	ตัดไม้ใหญ่ในลำห้วยเพื่อนำมาใช้ประโยชน์	54
15	ไม้ในลำห้วยป่าข้าวหลามที่ถูกตัด	54
16	วิธีการ กานตัน ไม้ให้ตายเพื่อให้พื้นที่	54
17	ลงเสาไม้ไว้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ	55
18	เรียบร้อยพร้อมที่จะใช้พื้นที่	55
19	สภาพป่าที่ถูกบุกรุกเพื่อเตรียมพื้นที่	55
20	ปลูกข้าวไร่ ปลูกต้นกล้วยรอบ ๆ ไร่สวน	55
21	สภาพลำห้วยในช่วงฤดูแล้งไม่มีน้ำให้เห็น	56
22	ดินโคลนถล่ม	56
23	นายกะสาย ตีลู อดีตผู้ใหญ่บ้านคนแรก	56
24	นายอ้าย อินตะ อดีตพ่อกำนัดตำบลกี้ดช้าง	56
25	กิจกรรมการอบรม	74
26	เจ้าหน้าที่ไฟฟ้ามาให้ความรู้	74
27	มอบของที่ระลึกให้กับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ	75

28	คณะศึกษาดูงานที่ศูนย์การศึกษาพัฒนาฯ	75
29	ฐานเรียนรู้เรื่องหญ้าแฝก	76
30	ฐานการเรียนรู้เรื่องเห็ด	76
31	บาทหลวงวินัย บุญลือ จาก โบสถ์สวนเจ้าครืน	77
32	นายอดิศักดิ์ วรรณรัตน์ นายอำเภอ	77
33	ชาวบ้านนำไม้กางเขนมาร่วมกิจกรรม	78
34	สวดเสร็จรับขอปลูกเสกจากบาทหลวง	78
35	มอบของให้กับตัวแทนหน่วยงาน	78
36	ราษฎรที่มาร่วมงานบวชป่า	78
37	ป้ายเชิญชวนร่วมกิจกรรม	79
38	นายอำเภอแม่แตง, หัวหน้าอุทยานห้วยน้ำดัง	79
39	เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา	79
40	ทุกส่วนราชการร่วมกันปลูกป่าในพื้นที่	79
41	การสร้างฝายชะลอน้ำร่วมกัน	80
42	ฝายชะลอน้ำในลำห้วยป่าข้าวหลาม	80